

УДК 37.013.42

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-110-3-192-202>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-ПРАКТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Д. І. Фурманець

ORCID 0009-0007-3420-6137

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми формування духовно-практичної позиції серед здобувачів дошкільної освіти, яка є актуальною проблемою сучасного освітнього простору. Це обумовлено тим, що саме на етапі дошкільного навчання закладаються основи моральних орієнтацій, цінностей, емоційної стійкості, що є важливими для їх подальшого розвитку в умовах мінливого суспільства.

Оскільки діти в цей період активно соціалізуються, виховання духовно-практичної позиції стає важливою складовою їхнього гармонійного розвитку. У зв'язку із цим дана стаття спрямована на розкриття та представлення власної виховної моделі освітнього процесу, яка спрямована на розвиток духовно-практичної позиції у здобувачів дошкільної освіти. Ця модель базується на інтеграції духовних цінностей у навчальний процес, що дозволяє формувати в дітей моральні орієнтири, розвивати критичне мислення, здатність до самостійних рішень і соціальної відповідальності. Модель передбачає не лише виховання через навчальні практики, а й створення спеціального освітнього середовища, яке сприяє розвитку емоційної зрілості, здатності до співпраці, взаємоповаги, а також толерантності та доброзичливості.

Провідними методами для дослідження окресленої проблеми є метод аналізу навчальних програм, виховних моделей, метод спостереження за дітьми дошкільного віку, метод опитування та анкетування батьків, що дозволяє комплексно підійти до створення власної виховної моделі освітнього процесу. У статті розкриті та обґрунтовані складові виховної моделі, які забезпечать гармонійний розвиток дітей дошкільного віку та зміцнять їх духовно-практичну позицію.

Матеріали статті стануть корисними для використання в освітньому просторі закладів дошкільної освіти для успішного формування духовно-практичної позиції дитини в дошкільному віці.

Ключові слова: духовність, духовно-практична позиція, освітній процес, цінності, виховна модель, здобувачі освіти, дошкільні заклади.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасна система освіти в Україні стикається з новими викликами, які вимагають не лише інтелектуального розвитку, а й формування основ духовності та духовно-практичної позиції підростаючого покоління. Це означає, що освітній процес повинен зосереджуватися на вихованні таких цінностей, як моральна відповідальність, духовна стійкість, здатність приймати етичні рішення. Як пише Іван Бех: «Педагогічна діяльність має виховувати в людині духовний стрижень, що керує її вчинками у складних життєвих ситуаціях» (2012). Враховуючи ці виклики, важливим науковим і практичним завданням є розробка та впровадження ефективних педагогічних стратегій, які сприяють формуванню морально зрілих та духовно стійких особистостей. Це також включає в себе створення освітніх середовищ, здатних підтримувати та посилювати ці процеси, забезпечуючи не тільки навчання, але й виховання відповідальних, моральних і духовних людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз результатів фундаментальних та прикладних досліджень освітніх систем закладів дошкільної освіти з виховання духовно-практичної позиції здійснено на основі робіт зарубіжних та вітчизняних науковців: Януша Корчака, Василя Сухомлинського, Івана Беха, Ірини Сіданіч, Алли Богуш.

Проблематика духовної реальності Василя Сухомлинського становить незаперечний теоретико-прикладний інтерес, оскільки розширює наші уявлення про особистість та її внутрішнє життя. Він підкреслював значення духовно-практичної позиції у вихованні особистості та пропагував ідею «школи щастя» – освітнього середовища, яке сприяє розвитку дітей у всіх аспектах життя (Бех, 2012).

Іван Бех вважає, що породжувальною клітинкою духовності особистості слід вважати цінність, внутрішній сенс якої визначає її вчинкове життя. Він вважав, що виховання духовно-практичної позиції дошкільників передбачає формування стійких моральних цінностей, а також розвиток критичного мислення та самооцінки (там само).

Ірина Сіданіч у своїх роботах вказує, що про духовно-моральний розвиток особистості дитини свідчить зміна її активності у соціальній ситуації, яка переростає у відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей, інтерес до спілкування. Що раніше почнетесь робота з пізнання Творця з духовно-морального розвитку, то ефективнішою

вона буде, чистота і безпосередність малюка засвідчують зверненість дитячої душі до Творця. На наявності у дитини Божественного начала і мають ґрунтуватися її духовно-моральне виховання, духовно-моральний розвиток (Сіданіч, 2013).

Алла Богуш, вчений-педагог, академік НАПН України, визначила структурні компоненти поняття «духовний розвиток випускника дошкільного закладу». Вона вказує, що духовність є поліаспектним поняттям у своїй змістовій характеристиці. На думку автора, уявлення про людину як духовну істоту, що усталилось у сучасній освіті, спонукало педагогів поміняти стратегію навчально-виховної роботи з дітьми: з акценту на розвиток розумових здібностей і навичок, на нову парадигму, яка висуває на перший план духовний розвиток дитини, безумовно, не за рахунок розумової сфери, а в єдності з нею (Богуш, 2001).

Спільна праця, зокрема спрямована на створення новітніх навчальних програм, посібників для вищої школи, почасти об'єднує зусилля науковців. Спільною працею А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок, В. М. Жуковського, Т. В. Саннікової та ін. було створено програму «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» (2019).

Отже, результати досліджень цих науковців підкреслюють важливість комплексного підходу до виховання духовно-практичної позиції у дітей дошкільного віку та на необхідності постійного пошуку нових методів та форм виховання, адаптації навчальних програм до потреб сучасного суспільства та індивідуальних особливостей кожного учня.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Розвиток духовно-практичної позиції особистості, як зазначено вище, є важливим завданням сучасної системи освіти, але є низка аспектів, які досі залишаються недостатньо дослідженими або вирішеними. До таких аспектів відносяться створення відповідних виховних моделей освітнього процесу. Враховуючи, що сучасний освітній процес у дошкільних закладах здебільшого фокусується на інтелектуальному розвитку та здобутті навичок, недостатньо уваги приділяється розвитку духовності, зокрема формуванню християнського світогляду, емпатії, товариськості, творчості, що є важливими складовими моральної стійкості та здатності до співпраці. Актуальність впливу освітнього процесу на формування духовно-практичної позиції здобувачів освіти, як ніколи, зумовили й військові дії в Україні, які змінили світосприйняття підростаючого покоління. Військовий конфлікт ставить перед дітьми складні моральні питання про життя, справедливість, добро і зло, що потребує нового підходу в освітньому просторі. Враховуючи ці виклики, слід підкреслити, що виховання духовності, моральних орієнтирів і практичної

позиції в умовах війни може стати важливим інструментом збереження духовної єдності в суспільстві, відновлення соціальних зв'язків та забезпечення мирного співіснування в майбутньому.

Отже, виникла потреба у створенні інноваційних виховних моделей освітнього процесу, які сприятимуть формуванню в дитини стійкої моральної позиції, здатності до самостійного морального вибору та співчуття, що стане основою для успішної адаптації до викликів сучасного суспільства.

Метою статті є представлення розробленої моделі процесу виховання духовно-практичної позиції здобувачів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. З огляду на те, що виховання духовно-практичної позиції особистості дитини дошкільного віку залежить від багатьох чинників, таких як сімейне виховання, соціальне середовище та спілкування з ровесниками, освітні можливості, оцінка її стану залежить від багатьох факторів і може бути проведена за допомогою різних методів, зокрема:

1. Аналіз навчальних програм дошкільного виховання. Матеріали такого аналізу дають змогу оцінити ступінь врахування духовно-практичних аспектів виховання у дошкільних закладах. Для проведення огляду ми взяли найбільш розповсюджені програми дошкільного виховання: «Я у світі», «Дитина», «Впевнений старт». За результатами аналізу виявлено таке: програма дошкільного виховання «Я у світі» забезпечує знання з різних галузей, зокрема з духовного розвитку, але не містить чіткого плану виховання духовно-практичної позиції дітей дошкільного віку (Аксьонова, Аніщук, Артемова, Кононко, 2019). Програма «Дитина» містить загальні вказівки щодо формування духовної та етичної культури дитини, але не містить чіткого плану виховання духовно-практичної позиції дітей дошкільного віку (Беленька, Богиніч, Богданець-Білоskalенко, 2020).

2. Спостереження за дітьми в процесі ігрової діяльності, соціальної взаємодії з однолітками в групі під час перебування дитини в дошкільному закладі. Такий метод дозволяє визначити один з основних аспектів виховання духовно-практичної позиції дітей дошкільного віку, який полягає в розвитку їх соціальних, екологічних, моральних та етичних цінностей. За результатами дослідження різних категорій цінностей найбільш вагомими для дітей дошкільного віку є сімейні цінності: любов до батьків та братів/сестер, повага до старших, підтримка родини. На другому місці виявилися екологічні цінності: бережливе ставлення до природи, бажання допомогти зберегти довкілля. Однак, діти часто не проявляли доброзичливості один до одного. Низьким виявився рівень релігійних цінностей. Аналізуючи результати даного спостереження, можна зробити

висновок, що дитина дошкільного віку здатна робити самостійний вибір, приймати рішення, мотивувати власну діяльність та прогнозувати наслідки своїх дій. Отже, це є підтвердження того, що виховання духовно-практичної позиції особистості, її підґрунтя варто здійснювати, починаючи з дошкільного віку.

3. Опитування батьків дітей дошкільного віку. Цей метод дозволяє дізнатися, які цінності передають батьки своїм дітям, як вони ставляться до духовних питань, чи відчувають вони потребу у духовному вихованні своїх дітей. З батьками вихованців проводилося анкетування щодо їхнього бачення формування духовно-практичної позиції у дітей. За результатами дослідження виявлено, що 90,6% респондентів висловилися за викладання предметів духовно-морального спрямування для дітей. 85% опитуваних батьків вбачають бажаними чеснотами для своїх дітей чесність, 83% – доброту, 80% – повагу до інших, 72% – щирість. 64,6% опитуваних проводять бесіди зі своїми дітьми про духовно-моральні цінності людини та навчають їх дотримуватися. Отже, більша частина батьків відчувають потребу у духовному вихованні своїх дітей. У зв'язку з цим виникає потреба в переосмисленні концептуальних підходів до формування духовно-практичної позиції дітей дошкільного віку.

4. Аналіз виховних моделей освітнього процесу, спрямованих на виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної освіти: традиційна модель заснована на авторитарному стилі виховання та директивному навчанні. Вона передбачає дисципліну, виконання правил та норм поведінки. Духовно-практична позиція формується через передачу традиційних цінностей, звичаїв та вірувань. Однак ця модель може призвести до пасивності та залежності дитини від дорослих.

За допомогою проєктно-орієнтованої моделі діти навчаються планувати та реалізовувати проєкти, що мають духовний аспект. Це може включати проєкти, пов'язані з благодійністю, екологічними ініціативами, або культурними заходами. Духовно-практична позиція формується через активну участь, відповідальність та співпрацю з іншими.

Отже, при створенні власної виховної моделі важливо врахувати набутий досвід, а також специфіку середовища, потреби дітей та батьків, а також ресурси та можливості педагогічного колективу. У процесі розробки виховної моделі важливо також враховувати вимоги та рекомендації законодавства у галузі дошкільної освіти та відповідних нормативних документів. Окрім того, для ефективної розробки власної виховної моделі ми скористалися такими науковими джерелами, як психологічні дослідження та теорії, які стосуються духовного розвитку дітей. Наприклад, теорія відповідальності Карла Роджерса передбачає, що відповідальність за своє життя та свій розвиток лежить на дитині, а вихователь повинен створити

умови для розвитку цієї відповідальності. Інші теорії, такі як теорія морального розвитку Лоуренса Коулаберга, можуть також бути корисними для формування етичних та моральних цінностей у дітей.

При розробці власної виховної моделі, ми також ознайомилися з практиками та методами, які вже використовуються в інших країнах в закладах дошкільної освіти. Наприклад, у Швеції широко використовуються методи демократичного виховання, які сприяють розвитку духовної та моральної зрілості дітей, а також вмінню приймати рішення в колективі. У Нідерландах використовується підхід «Я – ми – світ», який передбачає формування у дітей відчуття самосвідомості, розвиток емоційної інтелігентності та залучення їх до соціальної діяльності.

Отже, розробка власної виховної моделі дошкільної освіти з формування духовно-практичної позиції особистості здобувачів освіти дошкільного віку може базуватися на різних джерелах інформації, таких як наукові дослідження, існуючі програми та методичні матеріали, практики та методики, які вже успішно застосовуються в інших країнах та закладах дошкільної освіти. Назву власної виховної моделі освітнього процесу з формування духовно-практичної позиції особистості здобувача дошкільної освіти ми назвали «Життя в гармонії» (див. рис. 1).

Модель «Життя в гармонії» має декілька складових, які взаємодіють між собою та визначають спрямованість виховного процесу з формування духовно-практичної позиції дитини в дошкільному віці.

1. Соціальна складова. Вона включає в себе розвиток у дитини соціальних навичок та компетенцій, здатності до співпраці, емпатії та толерантності, розвитку самооцінки та самоповаги, дає можливість уникати непокірності, яка проявляється як неслухняність. Для цього можна використовувати інтерактивні методи виховання, рольові ігри, проекти, тематичні тижні милосердя, проведення благодійних ярмарок, спільні заняття тощо.

2. Морально-етична складова. Ця складова передбачає розвиток у дитини етичних та моральних цінностей, виховання у ній таких якостей, як справедливість, чесність, доброта та повага до інших людей. Для цього можна використовувати Біблійні історії, тематичні тижні, етичні дискусії, виховні історії тощо.

3. Духовна складова. Вона включає в себе розвиток у дитини свідомості про духовний світ та його роль у житті людини, розвиток самосвідомості та внутрішньої гармонії. Для цього можна використовувати заняття з варіативної частини навчального плану (християнська етика), участь в олімпіаді «Юні знавці Біблії», Біблійна інтеграція у види діяльності за освітніми лініями, відтворення християнських традицій, святкування християнських Свят та ін.

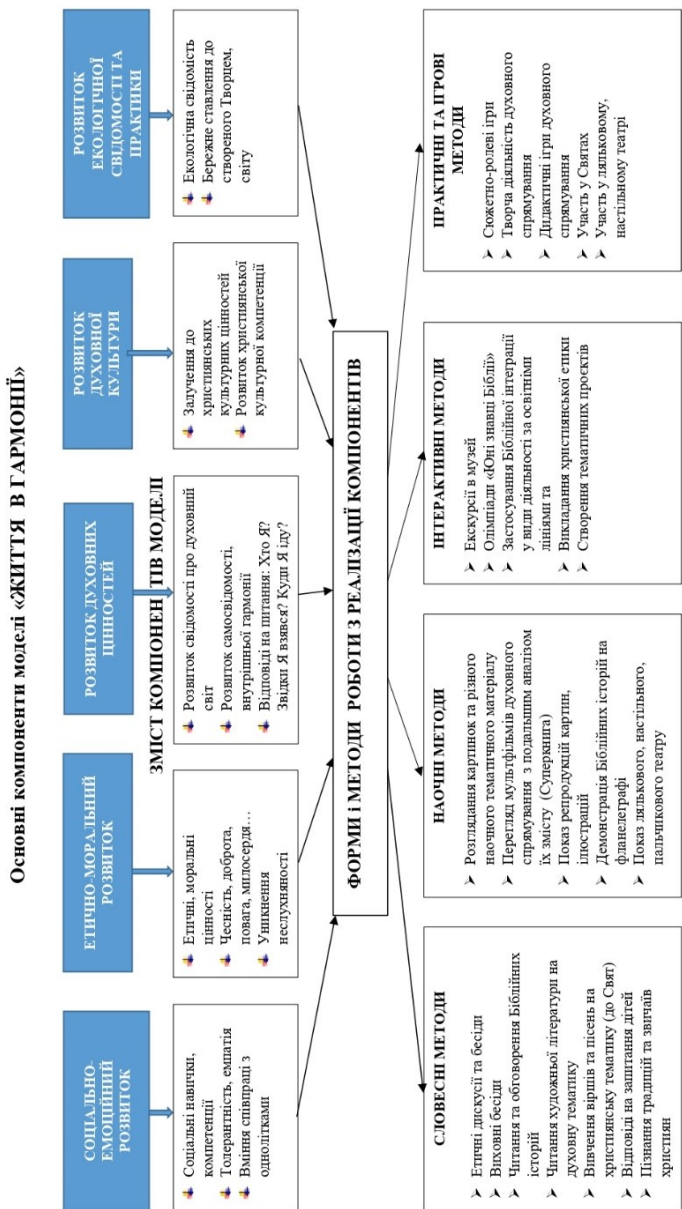

Рис. 1. Модель «Формування духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної освіти»

4. Культурна складова, яка включає в себе залучення дитини до культурних та християнських цінностей, розвиток у ній культурної, християнської компетенцій та ерудиції. Для цього можна використовувати методи пізнання традицій та звичаїв християн, екскурсії в музеї, галереї, театри, ознайомлення з християнськими художніми творами, читання Біблійних історій, спільне творче виконання музики, малюнків тощо.

5. Екологічна складова включає в себе розвиток у дитини екологічної свідомості та усвідомлення необхідності бережного ставлення до створеного Богом світу. Для цього можна використовувати вивчення Біблійної історії про створення світу, екологічних проблем та їх рішень, екологічні проекти тощо.

Усі складові моделі «Життя в гармонії» взаємодіють між собою та доповнюють одна одну. Всі складові моделі реалізуються в освітньому просторі закладу дошкільної освіти. До шляхів реалізації виховної моделі «Життя в гармонії» в освітньому просторі належать:

1. Створення безпечного середовища, що передбачає розвиток позитивної соціальної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; сприяння саморозвитку дітей, що відповідає віковим особливостям здобувачів дошкільної освіти та сприяє формуванню у них різних видів компетенцій; добір іграшок та матеріалів, які відповідають вимогам виховання духовно-моральних цінностей.

2. Організація освітнього процесу, який передбачає біблійну інтеграцію у види діяльності за освітніми лініями; впровадження предметів духовного спрямування: християнська етика (варіативна складова); виховні тематичні тижні духовного спрямування; відображення духовної християнської тематики в образотворчому та музичному мистецтві; рольові ігри духовного спрямування; створення тематичних проектів; організація та проведення Олімпіади «Юні знавці Біблії»; проведення свят духовно-морального спрямування.

3. Робота психологічної служби з питань формування духовно-практичної позиції передбачає розробку програми духовно-морального спрямування; проведення тренінгів духовно-морального спрямування; анкетування, тестування вихованців та їх батьків.

4. Підвищення професійно-духовного рівня і педагогічної майстерності педагогічних працівників з питань виховання духовно-практичної позиції особистості здобувача дошкільної освіти: семінари на тему «Біблійна інтеграція»; ознайомлення з Біблією як істинним джерелом духовності; постійно діючий семінар з духовного виховання.

5. Педагогіка партнерства або співпраця з родинami вихованців: батьківські зустрічі за круглим столом з питань духовно-морального виховання дітей; семінари духовного спрямування; благодійні ярмарки;

проведення спільних з батьками заходів (виставки, конкурси, свята, екскурсії, вистави); анкетування і тестування батьків з метою виявлення помилок і корекції процесу духовно-морального виховання в сім'ї; використання соціальних мереж (батьківська вайбер-група) для висвітлення теми духовності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, виховання духовно-практичної позиції дітей дошкільного віку є багатограним феноменом, який реалізується комплексно і на постійній основі. Цей процес вимагає активної співпраці педагогічного колективу, родин вихованців та самих дітей. Важливими складовими цього процесу є створення сприятливого освітнього середовища, інтеграція духовних і моральних цінностей в освітній процес. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у глибшому вивченні ефективних методик і практик для виховання духовно-практичної позиції у здобувачів дошкільної освіти.

Література

1. Бех І. Д. Психологія духовності В. О. Сухомлинського: спроба методологічної рефлексії. В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко; авт. кол.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І. Д. Бех [та ін.]. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2012. С. 147–167.
2. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. Культура. Київ: Педагогічна думка, 2001. № 1. С. 5.
3. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. план / А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок [та ін.]. Київ: ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.
4. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» (наук. кер. проекту – Огнев'юк В. О.; авт. колектив – Беленька Г. В., Богініч О. Л., Богданець-Білокаленко Н. І. та ін.). Оновлена 2020 р. Київ: Принт-медіа, Київський університет ім. Б. Грінченка. 306 с.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція). У 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова, О. Л. Кононок. Київ, 2019. 488 с.
6. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – початок XXI століття) : монографія. НАПН України, Ун-т менедж. освіти. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. С. 326–412.

References

1. Bekh, I. D. (2012). *Psycholohiia dukhovnosti V. O. Sukhomlyns'koho: sprobа metodolohichnoi refleksii* [The Psychology of Spirituality of V. O. Sukhomlynskyi: An Attempt of Methodological Reflection]. In V. O. Sukhomlyns'kyi u rozdumakh

- suchasnykh ukrains'kykh pedahohiv: monohrafiia [V. O. Sukhomlynskyi in the Reflections of Contemporary Ukrainian Educators: Monograph], edited by O. V. Sukhomlyns'ka, O. Ya. Savchenko. Luhansk: Vyd-vo DZ "LNU im. Tarasa Shevchenka", pp. 147–167 (ukr).
2. Bohush, A. M. (2001). Dukhovni tsinnosti v konteksti suchasnoi paradyhmy vykhovannia [Spiritual Values in the Context of the Contemporary Paradigm of Education]. Kultura [Culture], No. 1, p. 5. Kyiv: Pedahohichna dumka (ukr).
 3. Dukhovno-moral'ne vykhovannia ditei doskil'noho viku na khrystians'kykh tsinnostyakh: navchal'na prohrama ta kalendaro-tematychnyi plan [Spiritual and Moral Education of Preschool Children on Christian Values: Educational Program and Calendar-Thematic Plan]. Bohush, A. M., Sidanych, I. L., Suc'ok, V. Ye. [et al.]. (2019). Kyiv: VBF "Skhidnoievropeiska humnitarna misyia", 164 s. (ukr).
 4. Osvitnia prohrama dlia ditei vid 2 do 7 rokiv «Dytyna» [Educational Program for Children Aged 2 to 7 "Child"]. (2020). Scientific Project Supervisor: V. O. Ohnev'iuk; Authors: Bielen'ka, H. V., Bohinich, O. L., Bohdanets'-Biloskalenko, N. I. [et al.]. Kyiv: Prynt-media, Kyivskiy universytet im. B. Hrinchenka, 306 s (ukr).
 5. Prohrama rozvytku dytyny doskil'noho viku «Ja u sviti» (nova redaktsiia) [Program for the Development of a Preschool Child "I Am in the World" (New Edition)]. (2019). Aksyonova, O. P., Anischuk, A. M., Artemova, L. V., Kononko, O. L. Kyiv, 488 s (ukr).
 6. Sidanych, I. L. (2013). Dukhovno-moral'ne vykhovannia ditei u vitchyzniani shkoli (XX – pochatok XXI stolittia): monohrafiia [Spiritual and Moral Education of Children in Domestic Schools (20th – Early 21st Century): Monograph]. Kyiv: TOV "NVP Interservis", 464 s. Bibliography: ss. 326–412 (ukr).

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS FOR THE EDUCATION OF THE SPIRITUAL AND PRACTICAL POSITION OF EDUCATORS

D. I. Furmanets

The article provides a theoretical analysis of the problem of forming a spiritually-practical position among preschool education students, which is a relevant issue in the modern educational space. This is due to the fact that it is during the preschool education stage that the foundations of moral orientations, values, and emotional resilience are laid, which are important for their further development in a changing society. As children actively socialize during this period, cultivating a spiritually-practical position becomes an important component of their harmonious development. In this regard, this article aims to reveal and present a unique educational model of the educational process aimed at developing a spiritually-practical position in preschool education seekers. This model is based on the integration of spiritual values into the educational process, which allows children to form moral guidelines, develop critical thinking, the ability to make independent decisions, and social responsibility. The model involves not only education through teaching practices but also the creation of a special educational environment that promotes

the development of emotional maturity, the ability to cooperate, mutual respect, as well as tolerance and goodwill. The main methods for researching the outlined problem include the analysis of educational programs, educational models, the method of observing preschool children, and the method of surveying and interviewing parents, which allows for a comprehensive approach to creating a unique educational model of the educational process. The article reveals and substantiates the components of the educational model that will ensure the harmonious development of preschool children and strengthen their spiritually-practical position. The materials of the article will be useful for use in the educational space of preschool institutions for the successful formation of a child's spiritually-practical position in preschool age.

Keywords: *spirituality, spiritually-practical position, educational process, values, educational model, education seekers.*

Фурманець Діна Іванівна – вихователь-методист ТОВ «Софіївсько-Борщагівська початкова школа «Софія» (с. Софіївська Борщагівка, Київська область, Україна). E-mail: furmanecdina@gmail.com

Furmanets Dina Ivanivna – methodologist of the LLC "Sofiivsko-Borshchahivska Primary School 'Sofia'" (Sofiyivska Borshchahivka, Kyiv region, Ukraine). E-mail: furmanecdina@gmail.com